

VROOMHEID IN VEELVOUD

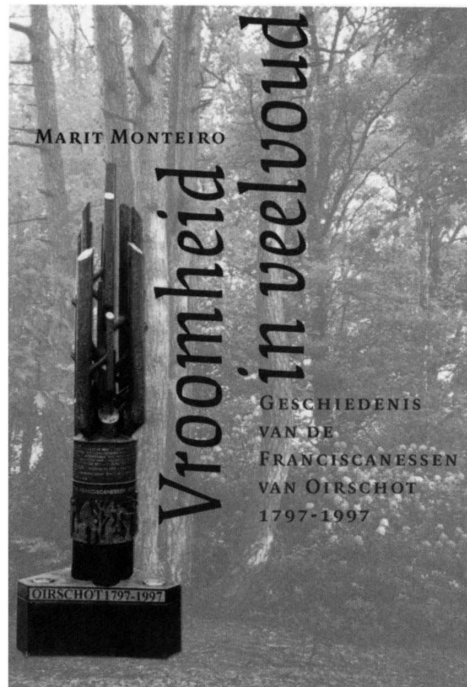
Geschiedenis van de Franciscanessen van Oirschot 1797-1997

Marit Monteiro
Hilversum (Verloren) 2000
429 blz., f 69,50

In 1997 vierden de Franciscanessen van Oirschot hun 200-jarig bestaan. Naar aanleiding hiervan hebben ze een beroep gedaan op de Nijmeegse historica Marit Monteiro om een geschiedenis van hun congregatie te schrijven. Het ging hierbij met name om de geschiedenis van de twintigste eeuw. Die stond in het teken van grote veranderingen in de maatschappij en in de Rooms-Katholieke Kerk, onder meer door de invloed van het Tweede Vaticaans Concilie. Na de Tweede Wereldoorlog kreeg deze congregatie te maken met een toenemend aantal uittrekkingen en een afname van het aantal postulanten. In Brazilië, waar de Franciscanessen van Oirschot vanaf 1926 eveneens werkzaam zijn, leidden de politieke situatie van de jaren '60 en de 'optie voor de armen' na de Conferentie van Medellín tot bezinning op hun rol in de hedendaagse maatschappij en kerk.

Een belangrijke motivatie voor het schrijven van *Vroomheid in veelvoud* was de behoefte de herinnering te bewaren aan een maatschappelijk fenomeen dat het leven van velen heeft bepaald: niet alleen van de zusters zelf, maar ook van de mensen die door hun handen gingen als bijvoorbeeld leerling op school of patiënt in het ziekenhuis. Het boek is echter niet alleen geboren uit het verlangen een monument op te richten voor de voorgangsters van de huidige zusters. Het is ook de bedoeling te komen tot een verwerking van het vaak woelige verleden en lijnen uit te zetten naar de toekomst.

Monteiro's studie is een exponent van de nieuwe richting in de geschiedschrijving van vrouwelijke religieuzen, die al verschillende mooie resultaten heeft opgeleverd. Bij dergelijke studies is de auteur gewoonlijk een buitenstaander. Het gaat haar niet zozeer om het vertellen van het grote verhaal van een orde in de context van de Rooms-Katholieke Kerk, maar juist om de individuele verhalen van de zusters, om de manier waarop zij hun leven vormgaven. De titel *Vroomheid in veelheid* verwijst naar de uiteenlopende manieren waarop de zusters hun spiritualiteit beleven en beleefden – een realiteit die vaak onzichtbaar blijft in de meer traditionele ordegeshiedenissen. De spanning tussen opgelegde regels en geleefde praktijk is een belangrijk thema. Het leven van de zusters wordt beschreven als een subcultuur in kerk en maatschappij: soms in duidelijk onderscheid maar tegelijkertijd

ook een deel daarvan. Hun belevenissen worden afgezet tegen de steeds veranderende ideeën over het religieuze leven, die binnen en buiten de congregatie opgang deden, en tegen de wisselende opvattingen over (religieuze) vrouwen. Hun geschiedenis wordt zo in verband gebracht met een veranderende wereld, waarin de zusters steeds opnieuw een plaats moesten vinden.

Monteiro heeft veel gebruikgemaakt van interviews. De citaten daaruit brengen de zusters dicht bij de lezere. Voor mij werkten de woorden van de zusters regelmatig als eye-openers, alleen al in de beschrijving van de onwennigheid bij het overschakelen van een volledig bedekkend habijt naar een jurk met een onbedekte hals, om over nog ingrijpendere zaken maar te zwijgen. Hierdoor wordt een mooie beweging gemaakt. Monteiro en het merendeel van haar lezers blijven van buitenaf naar de zusters kijken. Door de interviews krijgen ze echter wel een zeer indringend beeld voorgeschoteld van wat het betekende om Franciscanessen van Oirschot te zijn. Mede hierdoor is *Vroomheid in veelvoud* een voorbeeldige studie die een breed lezerspubliek verdient.

Het boek bestaat uit acht hoofdstukken en een epi-

loog. De eerste zeven hoofdstukken beschrijven de geschiedenis van de congregatie in Nederland. In het achtste wordt aandacht besteed aan de Braziliaanse tak. Monteiro beschrijft in het kort het ontstaan van de congregatie. Het moederklooster werd in 1797 gesticht door zusters uit Weert, die op de vlucht waren voor de Fransen. Oorspronkelijk hadden de Weertse zusters de Derde Regel van Franciscus gevolgd. Ze combineerden een leven van gebed met liefdadigheidswerk. In de zeventiende eeuw hadden zij zich aangesloten bij de hervormingsbeweging van Moeder Johanna van Jezus (1576-1648), de penitenten-recollectinen. Voortaan leefden de Weertse zusters een contemplatief leven, onderworpen aan een strenge clausuur. Hierdoor pasten zij bij de opvattingen over het religieuze leven voor vrouwen zoals die sinds het concilie van Trente hadden gegolden. Hun franciscaanse identiteit werd vanaf die tijd uitgewerkt in een sterke gerichtheid op het lijden van Christus, boete en lichamelijke versterving.

Vanaf de Franse Revolutie werd het steeds moeilijker de contemplatieve levenswijze voort te zetten. De overheid probeerde kloostergemeenschappen te laten uitsterven, terwijl van hun kant de kerkelijke autoriteiten hun best deden controle te krijgen over de kloosters in hun bisdom. Alleen als religieuzen konden aantonen dat ze zich 'maatschappelijk nuttig' maakten, hadden ze bestaansrecht. Noodgedwongen gingen de Oirschotse Franciscanessen zich bezighouden met werk in de wereld: eerst alleen onderwijs, later ook andere werkzaamheden. Uiteindelijk leidde de spanning tussen ideaal en werkelijkheid tot een aanpassing van de statuten in 1891. Dit betekende tevens de geboorte van de congregatie. Rome stelde als voorwaarde voor erkenning dat het klooster in Oirschot en de andere kloosters, die vanaf 1844 uit deze communiteit waren ontstaan, zich zouden aansluiten tot een kloostervereniging. Bij dit alles bleven de Franciscanessen van Oirschot zichzelf in de eerste plaats als contemplatieve slotzusters beschouwen. Hierin wijken deze zusters af van andere actieve congregaties. Hun oriëntatie op contemplatie én actie creëerde een voortdurende spanning, die tot op de huidige dag voortduurt. Het bleek niet mee te vallen drukke werkzaamheden in de wereld te combineren met de zware gebedsverplichtingen van een contemplatieve non.

Vervolgens wordt de vorming en het dagelijks leven van de zusters tot 1948 beschreven. Mede door het gebruik van interviews en brieven ontstaat een indringend beeld van het kloosterleven in al zijn aspecten. Intreden betekende een afscheid voor altijd van de familie, het inleveren van privacy – zo werden brieven gelezen – en een volledig ondergeschikt maken van de eigen wil aan het bevel van de oversten. Een bron van

frustratie was het statusverschil tussen huishoudelijke zusters en anderen, in het bijzonder de zusters-onderwijzeressen. Het bestuur van de congregatie bepaalde welke zusters de opleiding tot onderwijzeres mochten volgen. Persoonlijke voorkeur speelde hierbij geen rol. Zo belandden veel vrouwen met ambitie en capaciteiten voor het onderwijs toch achter het aanrecht, dat ze juist hadden willen vermijden. Wat in deze periode opvalt, is het sterk gecentraliseerde bestuur en de nadruk op gehoorzaamheid.

Na de Tweede Wereldoorlog raakten de Franciscanessen van Oirschot in een crisis. De aantrekkingskracht van het religieuze leven nam af. De nieuwe generatie zusters van tijdens en na de oorlog kon zich minder gemakkelijk aan het strenge regime van Oirschot onderwerpen. Voor de zusters die tijdens de oorlog hadden moeten vluchten en zich daardoor minder streng aan de eisen van het kloosterleven hadden kunnen houden, werd het in toenemende mate de vraag in hoeverre de regels de essentie van het bestaan als franciscanes vormden. Twee processen van herbronning leidden tot verdere bezinning: in 1948 naar aanleiding van de driehonderdste sterfdag van Moeder Johanna; in de jaren '60 opnieuw naar aanleiding van het Tweede Vaticaanse Concilie. Bij deze tweede fase lag het accent op Franciscus. Geleidelijk kwam het tot een decentralisatie, waarbij de verschillende huizen en de zusters zelf meer autonoom werden. Ze kregen inspraak in beleid en dagelijkse praktijk. Monteiro beschrijft uitvoerig hoe moeilijk het was voor zusters en bestuur om over te schakelen van een bevelsstructuur naar een overlegmodel.

Een verder probleem was de opkomst van de verzorgingsstaat. De overheid nam veel van de taken van de religieuze orden over. Het aantal zusters nam af. Op scholen, in ziekenhuizen en elders kwam het steeds meer voor dat religieuzen werkten naast seculiere collega's. De zusters zochten nieuwe werkterreinen: in de parochies, de zorg voor thuislozen en dergelijke. In Brazilië werkten de Franciscanessen van Oirschot in een andere context. Vanaf de jaren '60 gingen zij zich in toenemende mate met het werk voor de allerarmsten bezighouden.

Vroomheid in veelvoud beschrijft een verleden dat in veel opzichten heroïsch was en doet dit op meeslepende wijze. Men kan niet anders dan onder de indruk raken van het idealisme en de werkkraft van de vrouwen die zich bij de congregatie aansloten. Opmerkelijk is bovendien de creativiteit waarmee zij probeerden een antwoord te geven op de veranderende eisen die de tijd aan hen stelde. Des te groter is de spijt wanneer het verhaal inderdaad met de huidige generatie zusters afgelopen zou zijn.

Mathilde van Dijk